

Biblioteka [w] transformacji. Materiały z VII ogólnopolskiej konferencji naukowej, Białystok, 14–15 września 2023 roku,
[red. P. Chomik, I. Szymańska, W. Wróbel]

Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2024, ss. 325. ISBN 978-83-7431-804-4

Monika Theus

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

 <https://orcid.org/0000-0002-8397-1827>

e-mail: monika.theus@amu.edu.pl

Książka *Biblioteka [w] transformacji. Materiały z VII ogólnopolskiej konferencji naukowej*, wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku w 2024 roku, to pokłosie konferencji naukowej pt. „Biblioteka [w] transformacji”. W trakcie konferencji, która odbyła się w dniach 14–15 września 2023 roku w Białymstoku, prelegenci próbowali odpowiedzieć na pytania dotyczące wpływu nowych trendów nauki i postępu technologicznego XXI wieku na działalność bibliotek akademickich i ich transformacje. Wśród poruszanych zagadnień pojawiły się m.in. wpływ humanistyki cyfrowej i przemian cywilizacyjnych na funkcjonowanie bibliotek czy rola bibliotek we wsparciu naukowców w zmieniającej się rzeczywistości.

Na publikację składa się 14 artykułów powstałych na podstawie referatów wygłoszonych w czasie konferencji. Każdy artykuł zawiera abstrakty w języku polskim i angielskim oraz bibliografię.

Materiały z konferencji otwiera przeglądowy artykuł Katarzyny Zimnoch pt. *Ewolucja zadań bibliotek naukowych wobec rozwoju nauki i potrzeb środowiska naukowego*. Autorka przyjmuje perspektywę historyczną w omawianiu procesu ewolucji bibliotek, jako że rola bibliotek jest zawsze uwarunkowana przez określony kontekst cywilizacyjny i stanowi wynik rozwoju społeczeństwa w danym okresie kulturowym czy dziejowym. Katarzyna Zimnoch przedstawia etapy zmian w działalności i zadaniach bibliotek na przestrzeni wieków – od skarbnic wiedzy zapewniających dostęp do książek drukowanych po nowoczesne cyfrowe ośrodki informacyjne. Stawia również pytania o dominujące zmiany, które będą następować w nadchodzących dekadach, i jako najważniejsze wymienia te związane ze sztuczną inteligencją, cyfryzacją zasobów bibliotecznych czy nowymi formami dystrybucji treści w sieci. Autorka słusznie zauważa, że w rozwoju bibliotek można dostrzec adaptacyjność i kontynuację ich najważniejszych celów, a ich zadania ewoluowały w odpowiedzi na zmiany nie tylko społeczne, ale również polityczne, ekonomiczne, kulturalne i technologiczne. Artykuł stanowi wyczerpujące wprowadzenie do problematyki poruszanej w kolejnych rozdziałach książki – podkreśla trwałość podstawowej misji bibliotek, która ma sprostać wymaganiom społeczeństwa i nauki, zapewniając trwały dostęp do informacji.

Dwa kolejne teksty omawianej publikacji nawiązują do tematyki artykułu Katarzyny Zimnoch, przedstawiając historię Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białymstoku (Wiesław Wróbel) i Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (Agnieszka Gańko) pod kątem zachodzących w nich transformacji.

Wiesław Wróbel w artykule *Transformacje Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białymstoku w okresie międzywojennym (1920–1939)* na podstawie materiałów archiwalnych przedstawia dzieje Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białymstoku jako proces transformacji inicjowany przez jej dyrektorów w latach 1920–1939. Cennym fragmentem pracy są biogramy trzech dyrektorów z tego okresu, którzy skupili się na rozwoju placówki w dwóch obszarach działalności – polityce gromadzenia zbiorów oraz rozwijaniu usług związanych z ich udostępnianiem. Autor szczegółowo przedstawia w liczbach zarówno powiększanie się zbiorów biblioteki, jak i dobór gatunkowy gromadzonych książek. Udowadnia, że w ciągu 19 lat księgozbiór przeszedł swoistą transformację, w wyniku której w zasobach biblioteki w 1939 roku oprócz beletrystyki (54% zbiorów) sporą część stanowiła literatura naukowa (46% zasobu). Wiesław Wróbel prezentuje także działania dyrektorów zmierzające do znaczących zmian w usłudze udostępniania zbiorów poprzez powiększanie powierzchni i remonty biblioteki. Warto podkreślić, że rekonstrukcja przemian zachodzących w bibliotece została oparta na bogatym materiale źródłowym w postaci wycinków z lokalnej prasy, co znacząco podnosi wartość artykułu.

Transformacja bibliotek jest również tematem tekstu Agnieszki Gańko, która na przykładzie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie przedstawia zmieniającą się rolę tej instytucji. Artykuł pt. *Proces kształtowania polskich bibliotek publicznych na przestrzeni wieków. Historia Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie* stanowi rys historyczny powstawania i kształtowania zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej i ukazuje, jak ściśle związany był on ze zmianami politycznymi zachodzącymi w Polsce – od okresu zaboru rosyjskiego po czasy współczesne. Tekst oparty na bogatej literaturze potwierdza, że to historie polityczna i społeczna odgrywają kluczową rolę w transformacji bibliotek.

Artykuł pt. *Transformacje bibliotek akademickich w kontekście sojuszy Uniwersytetów Europejskich* autorstwa Lilianny Nalewajskiej porusza kwestię współdziałania bibliotek akademickich w ramach współpracy międzynarodowej. Autorka, przytaczając informacje o zmianach, które zaszły w szkolnictwie wyższym od przystąpienia Polski do procesu bolońskiego w 1999 roku, zadaje pytanie, czy najnowsza inicjatywa Uniwersytetów Europejskich znacząco zmienia przyszłość polskich uczelni i może wpłynąć na sposób funkcjonowania polskich bibliotek akademickich. Autorka opisuje dokładnie działania Uniwersytetu Warszawskiego w ramach Sojuszu 4EU+ i zaangażowanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie w jego projekty. Odrębną część artykułu stanowi natomiast opis badania ankietowego „Transformacje polskich bibliotek akademickich w kontekście międzynarodowych partnerstw uczelni europejskich”, przeprowadzonego w polskich bibliotekach akademickich uczelni należących do partnerskich sojuszy. Wyniki badania uwidaczniają, że biblioteki znajdują się dopiero w początkowej fazie współpracy międzynarodowej i prawdopodobnie będą musiały przejść transformacje strukturalne i funkcjonalne, aby włączyć się w proces umiędzynarodowienia uczelni w ramach sojuszy Uniwersytetów Europejskich.

Agnieszka Dolińska i Daria Wojdanowicz w tekście pt. *Doświadczenia Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu podczas realizacji projektu „Zintegrowany Program Rozwoju Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu”* przedstawiają szczegółowo fazy projektu zdigitalizowania i umieszczenia w uczelnianym repozytorium najstarszych prac doktorskich znajdujących się w zbiorach biblioteki. Ukazując wszystkie prace wykonywane przy tego typu projektach, Autorki chciały podkreślić, że biblioteki i bibliotekarze nieustannie się zmieniają, chcąc zapewnić odpowiednie zachowanie i udostępnianie najcenniejszych zbiorów bibliotecznych.

W trakcie lektury artykułu Kamili Kokot-Kanikuły i Alicji Toboły-Rynkiewicz pt. *Otwarte zasoby edukacyjne w codziennych zadaniach pracownika biblioteki publicznej – wyniki ankiety* można dowiedzieć się, czy biblioteka akademicka może wspierać biblioteki publiczne w wykorzystaniu otwartych zasobów edukacyjnych (OZE). Pierwsza część tekstu zawiera bogaty opis

dostępnych w sieci wybranych OZE, druga natomiast – wyniki ankiety przeprowadzonej wśród pracowników bibliotek publicznych w Gdańsku i Gdyni na temat wykorzystania tych zasobów w ich pracy. Badanie miało być podstawą do nawiązania współpracy Biblioteki Politechniki Gdańskiej z bibliotekami publicznymi w zakresie szkoleń dotyczących otwartych zasobów. Ankieta uwiarygodniła jednak brak zainteresowania tym tematem wśród ankietowanych, co spowodowało, że zrezygnowano z przygotowania planowanej oferty szkoleniowej.

Rozważania o pracy i zawodzie bibliotekarza są tematem kolejnych trzech części książki. Danuta Stawińska w artykule *Przynależność generacyjna bibliotekarzy jako czynnik determinujący postawę wobec pracy* koncentruje się na pracy bibliotekarza, analizując różnorodność osób pracujących w bibliotekach. Dokonany przez Autorkę interesujący opis pokoleń obecnych aktualnie na rynku pracy (pokoleń Baby Boomers, X, Y i Z) charakteryzuje ich podejście do aktywności zawodowej. Danuta Stawińska bada postawy wobec aktywności zawodowej wśród osób zatrudnionych w bibliotekach, opierając się na literaturze przedmiotu, analizie danych z Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego oraz osobistych doświadczeniach. Autorka dostrzega wpływ przynależności generacyjnej na kształtowanie tychże postaw, zwraca jednak uwagę, że ważne są nie tylko cechy poszczególnych pokoleń, ale w równym stopniu: indywidualizm, osobowość i stosunek do życia każdej zatrudnionej osoby.

Tekst Doroty Hodyl pt. *Bibliotekarz funkcjonalny. Profilowanie zawodu bibliotekarza w obliczu wyzwań współczesności* dowodzi, jakiej transformacji uległo współczesne bibliotekarstwo i, co za tym idzie, zawód bibliotekarza. Autorka dokonuje przeglądu nomenklatury stanowisk bibliotekarskich znalezionych na stronach internetowych bibliotek oraz w ogłoszeniach o pracę i na jego podstawie ukazuje przemianę zawodu bibliotekarza. Z artykułu wynika, że ze względu na zmieniające się oczekiwania użytkowników zawód ten podlega specjalizacjom i ewoluuje: od bibliotekarza wielofunkcyjnego do bibliotekarza funkcyjnego mającego skonkretyzowany profil działalności.

Temat specjalizacji zawodu bibliotekarza porusza również Paweł Dworaczek w artykule pt. *Biblioteka jako centrum analiz wspierających zarządzanie uczelnią – doświadczenia Biblioteki Głównej Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu*. Autor przygląda się pracy bibliotekarza analityka, którego zadaniem jest wykonywanie analiz bibliometrycznych. Detalicznie omawia narzędzia, którymi posługuje się bibliotekarz (Baza Wiedzy UPR, InCite i SciVal), i przedstawia etapy jego pracy oraz przykładowe analizy. Tekst dowodzi, że bibliotekarz musi nieustannie nabywać nowe kwalifikacje i wiedzę o aktualnych systemach służących gromadzeniu dorobku naukowego i narzędziach analitycznych. Tylko tak wykształcony pracownik może wykonywać zadania w zespole biblioteki akademickiej, której Autor nie waha się nazwać centrum analiz.

Problematyka ewolucji bibliotek jest tematem pozostałych tekstów omawianej publikacji. Lidia Mikołajuk w artykule pt. *Biblioteka zmienną jest. Transformacja działalności Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* prezentuje procesy przemian w wielu obszarach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Szczegółowy opis wprowadzonych zmian obejmuje modernizację budynku biblioteki, nowatorskie rozwiązania w udostępnianiu zbiorów, wzbogacenie dydaktyki prowadzonej przez powołany zespół, unowocześnienie procesu rejestracji dorobku naukowego, działania promocyjne. Autorka ukazuje ostatnie lata biblioteki jako czas istotnych modyfikacji dokonywanych w celu sprostania wymagom i oczekiwaniom użytkowników – zarówno studentów, jak i pracowników naukowych.

Agnieszka Adamiec w pracy *Transformacja działalności bibliotek polskich uczelni publicznych a otwarta komunikacja naukowa* koncentruje się natomiast na wpływie otwartej nauki na przekształcenia w działalności bibliotek akademickich. Autorka odtwarza proces otwierania nauki, przywołując odpowiednie dyrektywy, ustawy i wymogi instytucji finansujących naukę, oraz podejmuje się zbadania, w jakim stopniu jest on czynnikiem powodującym aktualną transformację bibliotek naukowych. Opierając się na przeglądzie literatury, analizie informacji na stronach bibliotek naukowych i na ankiecie, Autorka wykazuje liczne zmiany organizacyjne, które miały miejsce w bibliotekach w trzeciej dekadzie XXI wieku – powoływanie pełnomocników ds. otwartego dostępu, powstawanie specjalnych komórek czy zespołów zajmujących się otwartą nauką, otwartymi danymi badawczymi, repozytoriami, wylicza również nowe obowiązki powierzane bibliotekarzom. Badanie Agnieszki Adamiec potwierdza, że otwarta nauka wyznacza nowe tendencje rozwojowe i nowe obszary działania bibliotek, co pociąga za sobą zmiany w ich zadaniach i strukturach.

Innowacyjne przemiany w bibliotekach przedstawiła Justyna Stępień w artykule pt. *Transformacja usług bibliotecznych*. Na przykładzie kilku bibliotek Autorka wskazuje nowe rozwiązania, które powstały z „potrzeby chwili” w okresie pandemii (zapisy online, książka na telefon, książkomaty, wrzutnie i in.), i wylicza te, które weszły na stałe do oferty bibliotecznej. Informacje o nowych usługach Justyna Stępień zaczerpnęła z przeprowadzonej ankiety, która objęła biblioteki uniwersyteckie, wojewódzkie, publiczne i szkolne oraz umożliwiła zarejestrowanie ich nowatorskich usług wprowadzonych w latach 2020–2023. Ciekawym wynikiem ankiety jest spostrzeżenie, że część bibliotekarzy nie jest zadowolona z wprowadzonych zmian z powodu przydzielenia nowych obowiązków – zagadnienie to może stać się w przyszłości tematem pogłębionych badań.

Dawid Kościwicz, autor artykułu pt. *Wykorzystanie metodyki Design Thinking w transformacji biblioteki naukowej*, zwraca uwagę na możliwości

wykorzystania wskazanej w tytule metodyki jako narzędzia poszukiwania rozwiązań w obliczu zmieniających się potrzeb użytkowników. Autor opisuje kilkietapowy proces prowadzony przez DT Project Team we wrocławskiej bibliotece, nastawiony na zwiększenie liczby odwiedzin studentów przez nowe, kreatywne propozycje. Ukazuje implementację nowych rozwiązań w przestrzeni bibliotecznej i dowodzi, że zastosowanie metodyki Design Thinking może wspierać proces efektywnego projektowania nowych rozwiązań bibliotecznych.

Ostatni tekst publikacji nosi tytuł *Otwórz się na zmiany, czyli rzeczywistość biblioteki Centrum Informacji Nauko-Technicznej Politechniki Lubelskiej z nowym systemem Alma*, a jego autorkami są Anna Pomorska-Kowalczyk i Ewelina Mikos. Temat artykułu stanowią doświadczenia Biblioteki Politechniki Lubelskiej we wdrażaniu nowego systemu bibliotecznego Alma oraz wyszukiwarki Primo VE. Autorki prezentują kompleksowy obraz tego procesu, uwzględniając jego plusy i minusy oraz opinie i potrzeby pracowników i czytelników. Szczegółowe przedstawienie wdrożenia może dostarczyć wielu przydatnych informacji innym bibliotekom przygotowującym się do migracji systemu. Autorki na koniec przywołują także inne aktywności opisywanej instytucji (projekty, eventy, działania promocyjne, spotkania autorskie), dzięki którym biblioteka stała się ważnym miejscem na uczelni.

Transformacja współczesnych bibliotek to proces ciągły, zdeterminowany przez aspekty historyczne, a ostatnio przede wszystkim przez cyfryzację, komercjalizację i internacjonalizację. Ten właśnie proces został zaprezentowany w omawianej książce w bardzo szerokiej perspektywie i w różnych kontekstach. Hasło przewodnie publikacji – transformacja – można znaleźć we wszystkich artykułach, autorzy przedstawiają różne jej formy: od transformacji przestrzeni bibliotecznej, poprzez transformację zasobów i usług bibliotek, aż do transformacji zawodu bibliotekarza. Wszyscy podkreślają, że to dynamiczne zmiany zachodzące w otoczeniu bibliotek implikują ich przemianę. Prace ukazują ewolucję ich podstawowych funkcji: od gromadzenia i udostępniania zbiorów piśmienniczych do udostępniania informacji przy użyciu nowoczesnych technologii. Artykuły dowodzą, że pojęcie transformacji można również odnieść do użytkowników bibliotek – ich zmieniające się oczekiwania wymuszają optymalizację pracy bibliotek i w rezultacie, jak słusznie zauważa Dorota Hodyl, dziś biblioteka prowadzi działalność wielowymiarową: informacyjną, archiwizacyjną, cyfrową, edukacyjną, badawczą, usługową, rozwijającą pasję, organizującą czas wolny. Autorzy odnoszą się do różnorodnych aspektów transformacji bibliotek, opierając się na bogatej literaturze, tekstach źródłowych lub wynikach przeprowadzonych ankiet i czerpiąc przykłady z konkretnych instytucji – dzięki temu publikacja zyskuje na wiarygodności i jest wartościowa merytorycznie. Tło historyczne pojawiające się w wielu tekstach stanowi bogate źródło wiedzy o przeobrażeniach zachodzących w bibliotekach

na przestrzeni dziejów. Prace zostały napisane w sposób klarowny i logiczny, prezentują tematy z różnych punktów widzenia. Problematyka publikacji jest bardzo aktualna i istotna dla zrozumienia intensywnych zmian, którym podlegają współczesne biblioteki. Książka stanowi spójną tematycznie całość, rozwija i potwierdza myśl Katarzyny Zimnoch z tekstu wprowadzającego: biblioteka nieustannie ewoluuje i poszerza zakres swoich działań, musi ulegać transformacjom i, dzięki ciągłej adaptacji do zewnętrznych warunków, staje się instytucją tzw. długiego trwania.

Tekst wpłynął do Redakcji 14 lipca 2025 roku.

Monika Theus – absolwentka Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; pracownik Oddziału Informacji i Transferu Wiedzy Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, zajmuje się elektronicznymi zasobami naukowymi oraz udostępnianiem publikacji i danych badawczych w otwartym dostępie. Główny obszar zainteresowań stanowi idea otwartej nauki, szczególnie zagadnienia związane z otwieraniem wyników badań w repozytoriach naukowych.

